

## **Z VEDECKÉHO ŽIVOTA/ FROM SCIENTIFIC LIFE**



### **Tomáš Akvinský a jeho dielo z pohľadu ekonómie**

V roku 2025 uplynulo 800 rokov od narodenia najvýznamnejšieho stredovekého katolíckeho filozofa a scholastika Tomáša Akvinského. Táto skutočnosť ponúka významný impulz pre pripomenutie si jeho diela s dôrazom na hlavné myšlienky a názory, ktoré ovplyvnili vývoj ekonómie ako vedy a ku ktorým sa mnohí ekonómovia aj dnes vracajú.

#### **Život**

V stredovekej Európe sa rozvoj vedy a intelektuálneho myslenia odohrával najmä v katolíckej cirkvi, ktorá poskytovala mníchom priestor a podmienky na bádanie a uchovávanie ich myšlienok. Keďže kníhtlač ešte nebola objavená, kláštorné knižnice boli miestom úschovy najhodnotnejších literárnych diel tej doby a tiež ich prekladov. Jedinými filozofmi tej doby na území Európy boli scholastici, ktorí okrem etických myšlienok rozvíjali tiež ekonomické myšlienky primárne späté s každodenným životom jednotlivcov. Dôležitým zdrojom ich myšlienok sa okrem učenia katolíckej cirkvi stali Aristotelove spisy, ktoré po preložení do latinčiny formovali myslenie scholastikov. Najvýznamnejším katolíckym filozofom stredoveku (13. storočie) bol práve Tomáš Akvinský.

V kraji, domácimi nazývanom Šťastné údolie (tal. Campagna Felice), stál hrad Rocca-Secca, patriaci rodine grófov z Aquina. V dvanástom storočí stál na čele rodu gróf Tomáš, ktorý spolu s manželkou Frances priviedol na svet syna Landolfa, neskoršieho otca Tomáša Akvinského. Landolf uzavrel manželstvo s grófkou Theodorou pochádzajúcou z rodu Carracioli. Grófkou Theodora bola nositeľkou kráľovskej krvi, keďže jej pôvod siahal k normanským panovníkom Neapola a Sicílie.

Ešte pred narodením Tomáša Akvinského sa objavilo niekoľko znamení, ktoré mali predznamenávať jeho budúcu veľkosť a významné postavenie, ktoré v živote dosiahol. Ku grófke Theodore, budúcej mame Tomáša Akvinského, raz prišiel starý pustovník, ktorý žil s niekoľkými spoločníkmi na susednom vrchu a bol uctievaný ako svätý. Slová ktoré odovzdal grófke Theodore zneli: „Raduj sa! Lebo nosíš vo svojom lone dieťa, ktoré počas svojho života

bude šíriť nádhru svätosti a vzdelanosti...”. Svoje proroctvo ukončil slovami: „...a dáš mu meno Tomáš”.

Tomáš Akvinský sa narodil v prvom štvrtroku 1225 neďaleko mesta Aquino, situovaného medzi Rímom a Neapolom v Taliansku. Už od narodenia bol spätý s niektorými z najvýznamnejších a najušľachtilejších rodov Európy. Bol príbuzným cisára Svätej rímskej ríše Fridricha II. a niektoré pramene naznačujú jeho nepriamu spojitosť so sv. Ľudovítom, francúzskym kráľom. Jeho detstvo bolo spájané s viacerými udalosťami, ktoré boli v minulosti, najmä v náboženských kruhoch, interpretované ako zázraky. Počas jeho útleho detstva zahynula jeho sestra, keď do veže, v ktorej spala, zasiahol blesk. Zásah bol taký silný, že zahynuli aj kone v blízkej stajni. Keď však mama malého Tomáša Akvinského prišla k jeho postieľke, Tomáš bol živý a zdravý (Cavanaugh, 1881).

Podobných legiend, ktoré uvádzajú najmä pramene z devätnásteho storočia – často ovplyvnené silnou vierou – existujú desiatky. Medzi nimi sa nachádza napríklad rozprávanie o svetelnej korune, ktorá sa mala pravidelne zjavovať nad Tomášovou hlavou, alebo príbeh, podľa ktorého mal malý Tomáš zjesť papier s nápisom „Ave Maria“, aby napodobnil proroka Ezechiela. Pokiaľ ide o informácie realistickejšieho charakteru, dôležité je spomenúť jeho detstvo vo veku približne štyroch až piatich rokov, keď už uprednostňoval knihy pred hračkami. Keď mal Tomáš Akvinský 5 rokov, rodičia ho poslali do kláštora Monte Cassino s nádejou, že sa stane opátom, a tým zabezpečí svoju rodinu bohatstvom a mocou benediktínskeho kláštora.

Kláštor Monte Cassino bol centrom vzdelanosti a duchovnosti, no tiež miestom konfliktov medzi pápežom a cisárom. V kláštore sa Tomáš Akvinský učil gramatiku, poéziu, logiku a filozofiu. Často sa pýtal otázku, čo je Boh? Táto otázka zároveň ostala kľúčom k jeho celoživotnému hľadaniu. Okrem uvedeného sa v kláštore venoval štúdiu klasických autorov, medzi ktorých patrili Horatius, Ovidius, Seneca, Vergilius a Cicero. Hoci sa vyznačoval tichosťou, láskou k samote a hlbokou zbožnosťou, jeho učitelia si na ňom všimli jeho výnimočnú pamäť a schopnosť meditovať. Keď mal 12 rokov, skupina vojakov na príkaz cisára vnikla do kláštora, mnohých mníchov zavraždila, iných vyhnala do hôr. Ôsmi mnísi však ostali v kláštore. Spoločne s nimi tam istý čas ostal aj on, a neskôr sa uchýlil spoločne s mníchmi k svojim rodinám, čím jeho pôsobenie v kláštore Monte Cassino skončilo. Aj z tohto obdobia sa zachovali rôzne legendy o Tomášovi Akvinskom, napríklad príbeh, podľa ktorého sa jedlo, ktoré tajne rozdával chudobným, raz v jeho plášti premenilo na ruže (Vaughan, 1871).

Ako dominikánsky mních odišiel na tri roky do Paríža študovať filozofiu, odkiaľ bol pod dohľadom Alberta Veľkého v roku 1248 vyslaný do Kolína. Presvedčenie Alberta Veľkého, že kresťanská viera môže získať na sile iba prostredníctvom hlbokého prepojenia s vedou a

filozofiou, si osvojil aj Tomáš Akvinský. V roku 1252 bol Albert Veľký požiadaný, aby nominoval jedného zo študentov na vyššie štúdium teológie. Napriek tomu, že Tomáš Akvinský bol o tri roky mladší, než stanovovali požiadavky, Albert Veľký si vybral práve jeho. Po štyroch rokoch štúdia bol Tomáš menovaný za magistra teológie – opäť skôr, než to povoľovali vtedajšie predpisy. Medzi rokmi 1256 až 1259 pôsobil na dominikánskej katedre teológie v Paríži, prednášal a predsedal rôznym filozofickým a teologickým dišputám (Porro, 2015).

Následne v roku 1259 bol vyslaný do Talianska. Počas nasledujúcich rokov pôsobil v niekoľkých dominikánskych študijných zariadeniach, najskôr v Orviete, neskôr v Ríme. Okrem prednášania práve v tomto období napísal dve významné diela, *Summa contra gentiles* a *Summa theologiae*. V roku 1268 bol požiadaný, aby sa vrátil do Paríža, kde sa usiloval odkloniť filozofickú diskusiu od extrémov, ktoré rozdeľovali vedcov. Zaoberal sa otázkou, či je svet večný, alebo vytvorený v čase. Jeho hlavným cieľom však v tomto období bolo dokončiť dielo *Summa theologiae* a zároveň napísať komentáre ku všetkým Aristotelovým hlavným dielam. V roku 1272 sa Tomáš Akvinský vrátil do Talianska, konkrétne do Neapola. Počas tohto obdobia takmer, hoci nie úplne, dokončil svoje dielo *Summa theologiae* a sériu komentárov. Po roku a pol v Neapole prestal písať s vysvetlením: „Všetko, čo som napísal, sa mi zdá ako slama v porovnaní s tým, čo mi bolo teraz zjavené.“ Niekoľko mesiacov neskôr, 7. marca 1274, zomrel v cisterciánskom opátstve Fossanova (Pasnau, 2024).

## **Dielo**

Tomáš Akvinský bol veľmi silne ovplyvnený Aristotelovými myšlienkami, ktoré sa usiloval prepojiť s katolíckou teológiou. Z tohto dôvodu je jeho filozofia označovaná ako tomistická syntéza. Na druhej strane, sám seba považoval najmä za teológa, nie za filozofa (Linß, 2011). Za jeho najvýznamnejšie dielo býva považovaná *Summa Theologica*, ktorá obsahuje aj viaceré myšlienky ekonomickej povahy reflektujúce bežný život jednotlivcov. Jeho cieľom bolo vytvorenie pravidiel ekonomického života, ktoré by boli paralelou existujúcich cirkevných dogiem (Lisý et al., 2003).

Stredovek je obdobie charakteristické neobmedzenou mocou panovníka, ktorá bola často zneužívaná vo vzťahu k bežným ľuďom. Akvinský zastával názor, že moc panovníka pochádza od ľudí a pre nich je tiež určená. To znamená, že sú to ľudia sami, ktorí sú konečným zdrojom moci. Štát by mal zaistiť šťastie ľudí najmä ochranou spravodlivosti a súkromného vlastníctva. Bol zástancom súkromného vlastníctva z dvoch dôvodov. Ako prvé videl jeho význam v tom, že podporuje individuálne úsilie a tiež starostlivosť o majetok. Na druhej strane tiež pochopil, že súkromné vlastníctvo pomáha udržiavať spoločenský poriadok a stabilitu tým, že predurčuje,

čím môže kto disponovať a čo môže využívať (Holman et al., 2017). Jeho nevyhnutnosť odvodzoval od stavu spoločnosti po vyhnaní prvých ľudí Adama a Evy z raja. Ľudstvo si vtedy uvedomilo vzácnosť zdrojov a naopak, neobmedzenosť potrieb (Sojka, 2010).

Pri skúmaní hospodárskeho života vytvoril chválospev na prácu. Podľa neho práca okrem toho, že zabezpečuje živobytie, poskytuje tiež možnosť ochraňovať ostatných a bráni človeku prepadnúť lenivosti a nerestiam (Linß, 2011). Rovnako ako Aristoteles tvrdil, že vlastný záujem – úzko súvisiaci so súkromným vlastníctvom – predstavuje najlepšiu motiváciu pre efektívnu hospodársku činnosť, vrátane práce. Tomáš Akvinský však zdôrazňoval, že o jej výsledky sa musí kresťan podeliť. Pre tých, ktorí sa zaviazali k náboženskému životu, požadoval chudobu a komunitný spôsob života.

Jeho ďalšie ekonomické názory ovplyvnilo najmä Aristotelovo hľadanie prirodzenej spravodlivosti v ľudskom správaní (Horeháj, Šuplata, 2016). Zameril sa na otázku spravodlivej ceny (*iustum pretium*) a úžery (požičiavanie peňazí za neprímerane vysoký úrok). Podľa Akvinského by nemali byť produkty predávané za cenu vyššiu, než je spravodlivá cena. Pnutie však nastáva vtom, že pre predávajúceho je každá cena nízka a pre kupujúceho zas vysoká. V tomto ohľade sa Tomáš Akvinský inšpiroval Aristotelom a prikláňal sa k princípu ekvivalentnej výmeny, podľa ktorého má byť výmena založená na rovnosti – teda „rovnaké za rovnaké“. Rovnaké však nie je vnímané v zmysle vnútornej metafyzickej hodnoty tovarov. Spravodlivá cena má byť taká, aby predávajúci pokryl vzniknuté náklady – spravidla priemerné celkové náklady určené v rámci cechu – a zároveň si mohol so svojou rodinou udržať životný štandard primeraný spoločenskej vrstve, do ktorej patrí. Okrem toho nesmie byť výsledkom podvodu na kupujúcom, ktorý by mohol vzniknúť napríklad zamlčaním určitých vlastností produktu (Sojka, 2010). Z uvedeného tiež vyplýva, že rozlišoval medzi pojmi cena a hodnota. Avšak až neskorší scholastici sa pokúšali spájať pojem hodnota s užitočnosťou, ale k vysvetleniu subjektívnej teórie hodnoty ešte nedospeli (Valach, 2010). Akvinský spolu s ostatnými scholastikmi uvažoval aj nad konkurenciou, ktorá podľa nich chráni kupujúcich. Z toho vyplýva, že scholastici poznali súvislosť medzi trhovou konkurenciou a spravodlivou cenou. Monopolné praktiky priamo odsudzovali.

Pokiaľ ide o obchod, starší scholastici, vychádzajúc z biblických textov, považovali obchod za hriešnu túžbu po obohatení. Tomáš Akvinský naopak pripúšťal, že obchod má v spoločnosti nezastupiteľné miesto. Za morálny ho považoval vtedy, ak zisk obchodníka je vo výške, ktorá postačuje na zotrvanie v spoločenskej triede, do ktorej patrí a zároveň pokrýva riziko, ktoré obchodník podstupuje. Nadpriemerný zisk už za morálny nemôže byť považovaný.

Úžeru považovali všetci scholastici za nemorálnu a hriešnu (Holman et al., 2017). Požičiavanie peňazí za vysoký úrok so sebou neprináša ani riziko pre úžerníka, ani prácu, ktorú by bolo potrebné oceniť. Existenciu úroku tak nedokázal z morálneho hľadiska ospravedlniť. Rovnako ako Aristoteles, Tomáš Akvinský považoval peniaze za „sterilné“, teda také, ktorých množstvo sa pri výmene nemôže zväčšovať. Z tohto dôvodu zastával názor, že úrok pri požičiavaní peňazí by nemal byť požadovaný. Ten, kto požičiava peniaze, však nesie aj riziko spojené s tým, že dlžník nebude schopný vrátiť dlh, alebo ho vráti neskôr. Veriteľ tiež stráca možnosť využiť svoje peniaze alternatívnym spôsobom a pripravuje sa tak o zisk (Magliulo, 2022). Tomáš Akvinský zároveň pripúšťal, že ten, kto požičiava, má nárok na odmenu, ak predmet pôžičky prináša dodatočný úžitok. Napríklad, ak niekto poskytne pôdu do užívania, môže požadovať nájomné, pretože nájomca získava úžitok v podobe pestovania plodín a podobne. Pôda v tomto význame nie je sterilná, ale priniesla úrodu. Táto Akvinského úvaha nebola celkom presná, nakoľko požičané peniaze môžu viesť ku kúpe pôdy a následne k pestovaniu plodín, ktoré prinášajú úžitok. Scholastici, teda ani Akvinský, ešte nedokázali rozlíšiť peniaze ako obeživo od kapitálu, čo ich viedlo k mylnej predstave o „sterilite“ pôžičky.

### **Odkaz Tomáša Akvinského pre dnešnú dobu**

Tomáš Akvinský zanechal rozsiahle dielo, ktorého mnohé myšlienky sú aktuálne aj dnes a vedci – nielen z oblasti teológie – sa k nim neustále vracajú. Jeho ekonomické úvahy vyvolávajú otázku blahobytu ľudskej spoločnosti, čo je téma mimoriadne aktuálna aj v súčasnosti, keď Slovensko prechádza dlhším obdobím stagnácie a snahy o konsolidáciu verejných financií. Podľa Akvinského je základom blahobytu spoločnosti spravodlivosť, ktorá tvorí fundament ľudského spolužitia a predstavuje vstupnú podmienku mieru. Úsilie o spravodlivosť zároveň neúmyselne prispieva k zvyšovaniu blahobytu celej spoločnosti. Dôležitým odkazom pre vedúcich predstaviteľov na akýchkoľvek pozíciách v štáte je potreba pokory a uvedomenie si, že ich moc pochádza od ľudu a ich pracovné úsilie by malo predovšetkým smerovať k zlepšeniu života tých, ktorí im túto moc zverili.

Akvinský skúmal ekonomické zákonitosti ako sekundárny aspekt pri analýze teologických otázok. Ekonómia ako spoločenská veda sa zaoberá javmi, ktoré nemožno vždy posudzovať výlučne z ekonomického hľadiska. V skutočnosti predmet skúmania ekonómie je výsledkom konania a rozhodovania jednotlivcov, prípadne skupín jednotlivcov, t.j. ľudského správania, ktoré je predmetom výskumu viacerých vedných disciplín. Ekonomickú činnosť ovplyvňujú aj iné spoločenské oblasti a široké spektrum individuálnych záujmov presahujúcich ekonomickú oblasť (Horeháj, Marasová, 2020). Z tohto pohľadu má aj dnes veľký význam skúmať

ekonomické zákonitosti z rôznych uhlov pohľadu a naprieč širokým spektrom vedných disciplín, čo môže priniesť kvalitatívne iný, hlbší pohľad na danú problematiku.

Na záver je možné dodať, že nielen dielo, ale aj samotný život Tomáša Akvinského môže byť inšpiratívny aj v súčasnosti. Dnes, keď je často náročné rozlišovať medzi pravdivými a zavádzajúcimi informáciami, môže byť Tomáš Akvinský inšpiráciou, pretože nebol nikdy uspokojený povrchnými odpoveďami a stále kládol náročné otázky. Nebál sa poznania a hľadania pravdy. Napriek jeho silnej viere mal otvorené dvere poznania. Neštudoval výlučne diela autorov rovnakého vierovyznania. Učil sa od ateistického Aristotela, moslimského Averroa, ale aj od židovského Maimonida. Napriek čerpaniu informácií a vzdelania zo všetkých strán zostal celý svoj život pokorný a skromný. Svet opustil s myšlienkou, že všetko čo napísal, je stále málo.

**Ing. Ivana Kuráková, PhD.**

**Bc. Timotej Šagúl**

<https://doi.org/10.24040/eas.2025.26.2.161-167>

### **Zoznam použitej literatúry**

- [1] Cavanaugh, P. (1871). *The Life of the angelic doctor St. Thomas Aquinas*. NY: P.J. Kenedy and sons.
- [2] Holman, R. a kol. (2017). *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha, CZ: C. H. Beck.
- [3] Horeháj, J., Marasová, J. (2020). Vývoj v ekonómii – základná charakteristika. In Sedová, T. a kol. *Pohľady do nedávnej minulosti a súčasnosti. Príspevok k stavu sociálneho a humanitného poznania*. Bratislava: VEDA.
- [4] Horeháj, J., Šuplata, M. (2016). *Stručné dejiny ekonomických teórií*. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.
- [5] Linß, V. (2011). *Die wichtigsten Wirtschaftsdenker*. Wiesbaden, DE: marixverlag GmbH.
- [6] Lisý, J., Petričová, J., & Čaplánová, A. (2003). *Dejiny ekonomických teórií*. Bratislava: Iura Edition, spol. S.r.o.
- [7] Magliulo, A. (2022). *A history of European economic thought*. NY: Routledge.
- [8] Pasnau, R. (2024). Thomas Aquinas. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2024 Edition)*. Dostupné online: <https://plato.stanford.edu/archives/win2024/entries/aquinas>
- [9] Porro, P. (2015). *Thomas Aquinas: A Historical and Philosophical Profile*. Washington: The Catholic University of America Press.
- [10] Sojka, M. (2010). *Dějiny ekonomických teórií*. Praha, CZ: Havlíček Brain Team.

- [11] Valach, E. (2010). *Dejiny ekonomických teórií*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta v BB.
- [12] Vaughan, R. W. B. (1871) *The Life and Labours of St. Thomas Aquinas*. London: Longmans.